SHAXS TARBIYASIGA YO‘NALTIRILGAN RAQAMLI TA’LIM RESURSLARINI TANLASH VA TIZIMLASHTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI

Matayev Elyor Dilmonovich
DXX “Temurbeklar maktabi” HAL o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23512527

Annotatsiya: *Maqolada o‘quvchilarda vatanparvarlikni tarbiyalashga xizmat qiladigan raqamli ta’lim resurslarini tanlash va tartibga solish yo‘llari ko‘rsatilgan. Oltita tanlov tamoyili va resurslarni amaliyotda qo‘llash uchun pedagogik model taklif etilgan. Raqamli tarbiyaviy kontent tasodifan emas, ilmiy tamoyillar asosida tanlanishi kerak.*
Kalit so‘zlar: *vatanparvarlik tarbiyasi, raqamli ta’lim resurslari, fanlararo integratsiya, pedagogik model, mazmun modullari, metodologik tamoyillar.*
Аннотация: *В статье показано, как отбирать и упорядочивать цифровые образовательные ресурсы для воспитания патриотизма у учащихся. Предложены шесть принципов отбора и педагогическая модель применения ресурсов на практике. Цифровой воспитательный контент нужно выбирать не случайно, а на основе научных принципов.*
Ключевые слова: *патриотическое воспитание, цифровые образовательные ресурсы, межпредметная интеграция, педагогическая модель, содержательные модули, методологические принципы.*
Abstract: *The article shows how to select and organize digital educational resources for developing patriotism in students. It proposes six selection principles and a pedagogical model for applying the resources in practice. Digital educational content should be chosen on scientific principles, not at random.*
Keywords: *patriotic upbringing, digital educational resources, interdisciplinary integration, pedagogical model, content modules, methodological principles.*

Raqamli makonning tez sur’atlar bilan kengayishi yosh avlodning dunyoqarashi va qadriyatlar tizimiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda, shu bois ta’lim-tarbiya jarayonini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish dolzarb vazifalardan biriga aylangan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 28-iyundagi PQ-4375-son qarori [1] bilan harbiy-akademik ta’lim muassasalarida o‘smirlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash yagona davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan bo‘lsa, 2020-yil 5-oktyabrdagi PF-6079-son farmon bilan tasdiqlangan “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi ta’lim sohasida raqamli vositalardan foydalanishni rivojlantirish vazifasini belgilaydi [2], [3].

Shu bilan birga, amaliyotda vatanparvarlik tarbiyasiga oid raqamli materiallar ko‘pincha bir-biridan ajralgan holda, yagona mazmuniy mantiqqa ega bo‘lmagan tarzda tanlanadi: o‘qituvchi o‘zi uchrab qolgan videoroliklar, taqdimotlar yoki veb-saytlardan foydalanadi, biroq bu materiallarning qaysi tamoyillar asosida tanlanishi va qaysi pedagogik tizim doirasida qo‘llanilishi ilmiy jihatdan asoslanmay qoladi. Natijada raqamli vositalarning tarbiyaviy salohiyati to‘liq ro‘yobga chiqmaydi. Ushbu holatlar mazkur maqolaning predmetini — shaxs tarbiyasiga yo‘naltirilgan

raqamli ta’lim resurslarini tanlash va tizimlashtirishning metodologik asoslarini — belgilaydi.

Maqolaning maqsadi — vatanparvarlik fazilatini rivojlantirishga yo‘naltirilgan raqamli ta’lim resurslarini tanlashning ilmiy tamoyillarini asoslash hamda ularni amaliyotga joriy etishning integrativ pedagogik modelini tavsiflashdan iborat. Tadqiqotda nazariy tahlil, me’yoriy hujjatlar va o‘quv dasturlarining kontent-tahlili, shuningdek pedagogik modellashtirish usullaridan foydalanildi.

1. Raqamli tarbiyaviy kontent mazmunini tanlash tamoyillari. Ta’lim mazmunini tanlash va tuzishda V.V.Krayevskiy va I.Ya.Lerner rahbarligida ishlab chiqilgan nazariyaga tayanish maqsadga muvofiqdir. Ushbu nazariyaga ko‘ra, ta’lim mazmuni jamiyat to‘plagan ijtimoiy tajribaning to‘rt elementini — tabiat, jamiyat va inson faoliyati haqidagi bilimlarni, faoliyat usullari tajribasini, ijodiy faoliyat tajribasini hamda dunyoga emotsional-qadriyatli munosabat tajribasini — o‘z ichiga oladi [4]. Bu nazariya vatanparvarlik fazilatining kognitiv, emotsional-qadriyatli va xulqiy-faoliyat komponentlari bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri muvofiqlashadi: bilimlar elementi kognitiv komponentga, emotsional-qadriyatli munosabat tajribasi mos komponentga, faoliyat usullari va ijodiy tajriba esa xulqiy-faoliyat komponentiga asos bo‘ladi.

Mazmunni tuzishning ikkinchi nazariy asosi fanlararo aloqadorlik nazariyasidir. V.N.Maksimova fanlararo aloqalarni o‘quv fanlari mazmuni, o‘qitish usullari va ta’limni tashkil etish shakllari darajasida namoyon bo‘ladigan didaktik shart sifatida tavsiflaydi [5]. Fanlararo integratsiyaning amaliy modellari orasida R.Fogarti taklif etgan “to‘r” (webbed) va “ip” (threaded) modellari alohida ahamiyatga ega: birinchisida turli fanlar umumiy mavzu atrofida birlashtiriladi, ikkinchisida esa muayyan ko‘nikma yoki qadriyat barcha fanlar orqali izchil o‘tkaziladi [6]. Raqamli resurslarni tanlashda esa YUNESKOning ochiq ta’lim resurslari bo‘yicha tavsiyasiga tayanish zarur — bu hujjat resurslardan erkin foydalanish, ularni moslashtirish va qayta tarqatish huquqini belgilaydi [7].

Yuqoridagi nazariy asoslar hamda amaldagi o‘quv dasturlari va raqamli resurslar bazasining tahlili natijasida mazmunni tanlashning oltita tamoyili aniqlandi (1-rasm).



1-rasm. Raqamli tarbiyaviy kontent mazmunini tanlashning metodologik tamoyillari

Keltirilgan tamoyillar bir-biridan alohida emas, balki o‘zaro to‘ldiruvchi tizim sifatida amal qiladi: masalan, ilmiylik tamoyili raqamli resursning mazmuniy ishonchliligini, raqamli ochiqlik tamoyili esa uning amaliy foydalanuvchanligini ta’minlaydi. Tamoyillarning birgalikda qo‘llanilishi raqamli resurslarni tasodifiy to‘plamdan maqsadli tizimga aylantiradi.

2. Raqamli resurslarni amaliyotga joriy etishning integrativ pedagogik modeli. Mazmunning o‘zi natijani kafolatlamaydi — uni amalga oshiradigan pedagogik mexanizm zarur. V.A.Shtoffning ta’rifiga ko‘ra, model tadqiqotchi tomonidan fikran tasavvur qilinadigan yoki moddiy shaklda yaratiladigan obyekt bo‘lib, u asl obyektning o‘rnini bosib, u haqida yangi bilim beradi. A.N.Daxin pedagogik modelni real ta’lim-tarbiya jarayonining asosiy tarkibiy qismlari va ular orasidagi aloqalarni soddalashtirilgan shaklda aks ettiruvchi tizim sifatida belgilaydi [8], V.P.Bespalko esa har qanday pedagogik tizimni o‘zaro bog‘liq elementlar majmui sifatida ko‘rib, uning tarkibini aniqlashning umumiy yondashuvini taklif etadi.

Model beshta o‘zaro bog‘liq yondashuvga tayangan holda loyihalandi. Tizimli yondashuv (L.fon Bertalanfi) modelning yaxlitligini, faoliyatli yondashuv (A.N.Leontyev) o‘quvchining faol ishtirokini, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv (I.S.Yakimanskaya) uning subyektiv tajribasini hisobga olishni, aksiologik yondashuv (V.A.Slastyonin, G.I.Chijakova) qadriyatlarning markaziyligini, fanlararo-integrativ yondashuv esa yuqorida ko‘rsatilgan mazmuniy tamoyillarning

amalga oshishini ta’minlaydi. Bu yondashuvlar asosida model olti o‘zaro bog‘liq blokdan iborat qilib loyihalandi (2-rasm).



2-rasm. Vatanparvarlik fazilatini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirishning integrativ pedagogik modeli (tarkibiy bloklar ketma-ketligi)

Ijtimoiy buyurtma jamiyat va davlatning ta’lim muassasalari oldiga qo‘ygan talablarini aks ettiradi va modelning boshlang‘ich nuqtasini tashkil etadi. Maqsadli blok bosh maqsadni — o‘quvchilarda vatanparvarlik fazilatini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirishni — diagnostik tarzda belgilaydi. Metodologik-nazariy blok yuqorida ko‘rsatilgan yondashuvlar va ulardan kelib chiquvchi tamoyillarni o‘z ichiga oladi, jumladan raqamli-pedagogik muvofiqlik tamoyili alohida ahamiyatga ega: A.Kirkvud va L.Prays ta’limda texnologiyadan foydalanishga oid tadqiqotlarni tahlil qilib, ko‘p hollarda texnologiyaning o‘zi emas, balki uning pedagogik maqsadga qanchalik mos tanlanganligi natijani belgilashini ko‘rsatgan [9].

Mazmuniy blok birinchi bo‘limda asoslangan tamoyillar asosida tanlangan fanlararo mazmunni qamraydi. Jarayonli (texnologik) blok esa bu mazmunni amalga oshirish bosqichlarini belgilaydi: raqamli faollikning bosqichma-bosqich oshib borishi M.Chi va R.Uaylining ICAP nazariyasiga asoslanadi — bu nazariyaga ko‘ra o‘quvchining bilim faolligi passiv kuzatishdan faol, konstruktiv va interaktiv ishtirokka qarab o‘sib boradi va har bosqichda faollik darajasi qanchalik yuqori bo‘lsa, o‘rganish natijasi shunchalik chuqur bo‘ladi [10]. Diagnostik-natijaviy blok esa erishilgan natijalarni aniqlab, teskari aloqa orqali jarayonli blokka tuzatishlar kiritish imkonini beradi — bu D.Kolbning tajriba orqali o‘rganish nazariyasidagi refleksiya bosqichiga mos keladi.

3. Modelning samarali amal qilish shart-sharoitlari. N.Ippolitova va N.Sterxova pedagogik shart-sharoitlarni pedagogik tizim samaradorligini

ta’minlovchi obyektiv va subyektiv omillar majmui sifatida tavsiflaydi. Ishlab chiqilgan modelning amalda ishlashi beshta shartga bog‘liq: fanlararo muvofiqlashtirish mexanizmining mavjudligi, pedagoglarning raqamli-metodik tayyorgarligi, raqamli ta’limiy muhitning yaratilganligi, o‘quvchi subyektligining ta’minlanishi va vatanparvarlik fazilati rivojlanish dinamikasini muntazam monitoring qilish. Bu shartlar o‘zaro bog‘liq: masalan, raqamli muhit mavjud bo‘lsa-yu, pedagoglar undan foydalanishga tayyor bo‘lmasa, jihozlar o‘z vazifasini bajarmay qoladi. Shu bois shart-sharoitlarni alohida-alohida emas, balki yaxlit tizim sifatida ta’minlash lozim.

O‘tkazilgan tahlil shuni ko‘rsatadiki, shaxs tarbiyasiga yo‘naltirilgan raqamli kontentning samaradorligi, birinchi navbatda, uning qanday tamoyillar asosida tanlanganiga bog‘liq. Ta’lim mazmunining to‘rt elementli nazariyasi va fanlararo integratsiya nazariyasiga tayangan holda ishlab chiqilgan oltita tamoyil — ilmiylik, tarixiy vorislik, kasbiy yo‘nalganlik, komponentlar muvozanati, fanlararo uzviylik va raqamli ochiqlik — raqamli resurslarni tasodifiy tanlashdan ilmiy asoslangan tizimli yondashuvga o‘tish imkonini beradi. Besh yondashuv va olti blokdan iborat integrativ pedagogik model esa bu mazmunni amaliyotga joriy etishning aniq mexanizmini taqdim etadi.

Taklif etilgan tamoyillar va model harbiy-akademik ta’lim muassasalari doirasida ishlab chiqilgan bo‘lsa-da, ularning metodologik asosi — mazmunni to‘rt elementli nazariya bo‘yicha tuzish, fanlararo integratsiyalash va raqamli faollikni bosqichma-bosqich oshirish — umumta’lim tizimining boshqa bosqichlarida ham shaxs tarbiyasiga yo‘naltirilgan raqamli kontentlarni loyihalashda qo‘llanilishi mumkin. Bu, o‘z navbatida, raqamli tarbiyaviy kontentlarning xalqaro standartlarini milliy ta’lim tizimi sharoitida moslashtirish bo‘yicha keyingi tadqiqotlar uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 28-iyundagi “O‘smirlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash hamda O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari va davlat xizmati uchun kadrlar zaxirasini tayyorlash tizimini takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4375-son qarori.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktyabrdagi “«Raqamli O‘zbekiston – 2030» strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6079-son farmoni. – URL: https://lex.uz/docs/5031048
3. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabrdagi “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-son Qonuni. – URL: https://lex.uz/docs/5013007
4. Теоретические основы содержания общего среднего образования / под ред. В.В. Краевского, И.Я. Лернера. – М.: Педагогика, 1983. – 352 с.
5. Максимова В.Н. Межпредметные связи в процессе обучения. – М.: Просвещение, 1988.

6. Fogarty R. Ten Ways to Integrate Curriculum // Educational Leadership. – 1991. – Vol. 49, No. 2. – P. 61–65.
7. UNESCO. Recommendation on Open Educational Resources (OER). – Paris: UNESCO, 2019.
8. Дахин А.Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность // Педагогика. – 2003. – № 4.
9. Kirkwood A., Price L. Technology-Enhanced Learning and Teaching in Higher Education: What is ‘Enhanced’ and How do We Know? A Critical Literature Review // Learning, Media and Technology. – 2014. – Vol. 39, No. 1. – P. 6–36.
10. Chi M.T.H., Wylie R. The ICAP Framework: Linking Cognitive Engagement to Active Learning Outcomes // Educational Psychologist. – 2014. – Vol. 49, No. 4. – P. 219–243.

QORI NIYOZIY NOMIDAGI TARBIYA PEDAGOGIKASI MILLIY INSTITUTI
TPMI
1929